

RUS DİLİNDEKİ TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNE BİR TASNİF DENEMESİ

Minara Aliyeva ESEN

ÖZET

Türkçe ile komşu diller arasındaki alışverişler, Türkler ile komşu milletler arasındaki bilgi alışverişini gösterir. Komşulardan birinin diğerinden öğrendiği her bilgi, umumiyetle komşunun dilindeki adıyla tanındı. Çinliler, Farslar, Araplar, Macarlar, İslavlar vs. gibi oldukça farklı milletlerin komşuluğunda yaşamış olan Türkler, bu komşulardan pek çok şey öğrenmişler ve onlara pek çok şey öğretmişlerdir. Bu karşılıklı bilgi alışverişinden doğan bilgi alıntıları yanında, Türklerin bu milletler üzerinde yüz yıllar boyu yönetici rolü oynamalarının bir sonucu olarak, Türkçeden yaptıkları

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic

Volume 3/7 Fall 2008

influenced borrowing Turkish vocabulary was the political dominance of Turks on these nations throughout the centuries.

According to the E. N. Şipova's work **Slovar tyurkizmov v russkom yazıke** (Dictionary of Turkish elements in the Russian Language) which published 1976 in Alma-Ata, Russian language contains more than 1500 turkish items. These words transferred from Turkish or its dialects to Russian directly or indirectly at different time points in the history. In this work we attmpt to sort the Turkish words included in the Şipova's mentioned work.

Key words: Borrowing, Turkish, Russian

I. Giriş

“Türkçe ile komşu diller arasındaki alış verişler, Türkler ile komşu milletler arasındaki bilgi alışverişini gösterir. Komşulardan birinin diğerinden öğrendiği her bilgi, umumiyetle komşunun dilindeki adıyla tanındı. Kısacası, Türkçe ile Türkçeye komşu olarak yaşamış ve yaşamakta olan diller arası ilişkilerin tespiti demek, bir ölçüde, Türklerle komşuları arasında ilişkilerin tespiti, Türklerin komşularına öğrettikleri ile komşularının Türklerle öğrettiklerinin belirlenmesi demektir. Çinliler, Farslar, Araplar, Macarlar, İslavlar vs. gibi oldukça değişik kaynaktan milletlerin komşuluğunda yaşamış olan Türkler, bu komşulardan pek çok şey öğrenmişler ve onlara pek çok ş

1. VIII. yüzyıla kadar devre: Bu dönemde Eski Rus dili ile Hun, Avar, Hazar, Bulgar, Sabir ve diğer Türk boylarının dillerinin karşılıklı ilişkileri ile karakterize edilen Doğu Avrupa'da İslav boyları birliklerinin yakınlaşması söz konusudur. Bu dönemde Rus ve Türk toplumlari, ticaret, ekonomi ve yerleşim bakımından birbirleri ile yakın temasta bulunmuşlardır.
2. IX – XII yy. arası devresi: Bu dönemde Rus, Oğuz ve Kıpçak boyları arasında oldukça sıkı ilişkiler yaşanmıştır. Bu dönem, eski Rus devleti olan Kiev Rusyası'nın inkişaf ettiği bir dönemdir. Bu dönemde eski Rus dilinin Türk-Peçenek birliği ve Oğuz boyları ile daha sıkı, daha güçlü karşılıklı ilişkileri meydana gelmiştir. Belirtilen bu dönemde Rusçaya giren pek çok Kıpçak sözcük bugünlerde dahi kullanılmaktadır.
3. XII-XV yy. arası devresi: Bu devir Rusya'nın tarihinde karanlık Moğol istilalarıyla geçmiştir. O dönemde eski Rus dilinin Türk Kıpçak dilinin tesirinde kalmasıyla pek çok Türkçe sözcük Rusçaya geçmiştir.
4. XVI-XIX yy. arası devresi: Bu devir Rusya'nın kamulaştırılması devresidir: Kazan, Astrahan, Sibir, Kırım hanlıklarının, Orta Asya ve Kafkas halklarının Rusya'nın terkebine dâhil edilmesi devridir. Bu dönemde Rusçaya Türkçe kelimelerin geçişleri epey artmıştır.
5. XX. yy. devresi: Ekim Devriminden ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğinin kuruluşundan sonra birçok farklı kültür ve topluluk bir araya gelmiştir. Bu birliğin sonucunda diller arasındaki karşılıklı benimseme ve karşılıklı zenginleşme başlamıştır. Bu birliğin içerisinde Türk topluluklarının yer almaları, Rusça-Türkçe ilişkisinde önemli rol oynamıştır. (Baskakov 1985, 5)

Araştırmalara göre, Rus dilinde Yunan, Latin, Fin-Ogur, Moğol, İran gibi dillerden sözcükler yer almaktadır. Bu dillerin arasında Türkçenin önemli bir rolü vardır. Türk lehçelerinden geçmiş ve günlük konuşmada kullanılan sözcükler dil araştırmacıları için büyük bir ilgi alanı olmuştur.

Rus dilindeki Türkçe kelimelerin inceleme çalışmaları XVIII. yüzyılda başlar. Rus dilindeki kelimelerin doğu dillerindeki kelimeler ile bilinen ilk karşılaştırılma çalışması ise 1769 yılına aittir. Bu çalışmada kelimelerin büyük bir kısmı oldukça başarılı bir şekilde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

ortaya konulmuştur (mesela, (sunduk) “sandık”, (lo ad’) “at”, (birük) “kurt”, (kamu) vb.), kelimelerin bir kısmı ise tartışma konusu olmuştur.

XIX. yüzyılda Türk-Rus dil ilişkileri meselesi pek çok bilim adamının dikkatini çekmiştir. 1854 yılında İ. İ. Sreznevskiy başkanlığında yayınlanan *Materiali dlya sravnitel'nogo i obyasnitel'nogo slovarya i grammatiki* (Karşılaştırmalı Sözlük ve Gramer İçin Materyaller) adlı eserde Rus diyalektlerinde kullanılan Türkçe kelimelerin incelenmesi ilgi çekicidir. Bu eserde yer alan bölümler İ. N. Berezin, A. A. Bobrovnikov, V. V. Grigoryev, A. K. Kazembek, İ. M. Kovalevskiy, P. Ya. Petrov, A. M. Şögren gibi bilim adamlarına aittir (Dobrodomov 1967, 364).

İslav dillerindeki Türkçe unsurlarla ilgili esas çalışmalar, 1850’lerde başlamıştır ve günümüzde de sürmektedir. Bu konudaki çalışmalar, burada sayamayacağımız kadar çoktur. Rus dilindeki Türkçe kelimeler ile ilgili çalışmaların meyvelerini derli toplu birer sözlük halinde E. N. Şipova’nın 1976 yılında Alma-Ata’da yayımlanan *Slovar’ Tyurkizmov v Russkom Yazıke* eserinde bulabiliriz. Burada, esas olarak bize kaynaklık edecek bu eserdeki Rusçaya Türkçeden geçtiği kabul edilen 1507 kelimenin tasnifi yapılacaktır.

II. Rusçadaki Türkçe Unsurlar

1. Sözlük Ahıntıları: Yukarıda da bahsedildiği gibi Rus dilindeki Türkçe unsurlarla ilgili derli toplu çalışma E. N. Şipova’ya aittir. E. N. Şipova’nın bu sözlüğünde yer alan 1507 kelimenin büyük bir kısmı toplum terimlerinden oluşmaktadır. Bu özellik, Türklerin daha eski dönemlerde medeniyetin zirvesine ulaştığını, güçlü olduğunu göstermektedir. Bu grubun içerisinde, daha çok siyasi, iktisadi, ticari, ilmi hayatının birçok sahalarında da kendini gösteren kelimeler yer almaktadır. Özellikle askeriyeye ait kelimeler Türklerin askerlik sahasındaki ustalığını da ortaya koymaktadır.

Sözlükte yer alan kelimelerin bir kısmı doğa grubunu oluşturur. Bu grubun içerisinde genelde hayvan ve bitki adları, doğa olayları, coğrafi terimler, yeraltı zenginlikleri gibi terimleri karşılayan kelimeler yer almaktadır.

Rus dilindeki kelimelerin bir grubu giyim-kuşam ile ilgili kelimelerden ibarettir. Rus edebiyatında sıkça kullanılan bu kelimelerin, Rus dilinin zenginleşmesinde de önemli bir yeri vardır.

Beslenme ve dini terimli kelimeler de tek başına birer grup oluşturacak kadar çok sayıdadır. Beslenme ile ilgili kelimeler E. N.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic

Volume 3/7 Fall 2008

Şipova'nın sözlüğünde 100 civarındadır, dini terimli sözcükler ise bu sayının çok daha altındadır.

(kagan) “kağan” (<Tk. *kagan*); / (mirza/murza) “bir unvan” (<Tk. *mirza*); (han) “bazı doğu ülkelerde yönetici adı” (<Tk. *han*); (naib) “eski Türk döneminde herhangi bir yöneticinin yardımcısı” (<Az. *naib*); (sultan) “sultan, doğu ülkelerde üst yöneticinin unvanı” (<Tk. *sultan*)...

1.1.6. Müzik aletleri: “düdük” (<Tk. *düdük*); / (kobza/kobuz) “kopuz, bir müzik aleti” (<Tk. *kopuz*, Kırg. *kobuz*); / (nagara/nakra) “bir müzik aleti, davul” (<Tk., Az. *nagara*); (surna) “bir müzik aleti, zurna” (<Tk., Tat. *surna*); “mandoline benzer bir müzik aleti” (<Özb. *tanbur*); (tulumbas) “bir müzik aleti, bir çeşit davul” (<Tk. *tulumbas*)...

1.2. Yaşam tarzı, yerleşim hayatı ile ilgili sözler:

1.2.1. Tarımla ilgili terimler: (ambar) “ambar, buğdayı saklamak için yapılan depo” (<Çag., Tat. *ambar*); (arşın) “bir ölçü birimi, arşın” (<Tat. *ar in*); / (bakça/bahça) “bahçe, kavun veya karpuz tarlası” (<Tat. *bahça*); (balagan) “genellikle tarlada tahtadan yapılmış derme çatma baraka” (<Başk., Kaz., Kırg., Tkm., Özb., Tat. *balagan*); (baştan) “bahçe, kavun veya karpuz tarlası” (<Tk., Az. *bostan*); (vyük) “yük, hayvanın taşıdığı yük” (<Tk. *yük*); (kapan) “Kafkasya’da buğday ölçüsü birimi” (<Çag. *kapan*); (ketmen) “çapa, kazma” (<Uyg. *ketmen*)...

1.2.2. Oturma yerleri ve yapılar ile ilgili kelimeler: (laçuga) “gecekondu, baraka” (<Tk. *alaçuk*); (saray) “ev işlerinde kullanılması için yapılan üstü örtülü yer” (<Tk. *saray*); (seral) “Doğu ülkelerinde saray; sarayda kadınlar için ayrılan yer, harem” (<Tk. *saray*); (terem) “şato” (<Kıpç. *terme*); (çerdak) “çardak” (<Tk. *çardak*); (çulan) “evin içinde yapılan kiler” (<Tat., Tkm. *çolan*, Başk. *solan*); (şalaş) “alacık” (<Tk. *sala*, Tkm. *çala*, Az. *ala*); (şatyor) “çadır” (<Tk. *çadır*)...

1.2.3. Balıkçılıkla ilgili kelimeler: (kayuk) “kayık” (<Tk., Kaz., Tat. *kaik*); (salı) “sal” (<Tk., Az., Tat., Kaz... *sal*); (sandal) “sandal” (<Tk. *sandal*); (uçug) “balık avlamak için dereye kıyıda kıyıya çekilen çit” (<Tat. *üçik* (Şip. 363)); / (bazlıg/buzlug) “buzun üzerinde yürümek için balıkçıların kullandıkları özel ayakkabı nalı” (<Tk. *buzluk*); (tuzluk) “havyar ve balık turşusunu yapmakta kullanılan tuzlu su” (<Tk., Tat. *tuz+luk*)...

Turkish Studies

1.2.4. Taşıma araçları ile ilgili kelimeler: (arba) “dört tekerlekli büyük hayvan arabası” (<Tk. *araba*); (kibitka) “Rusların kullandıkları üstü örtülü bir araba; keçe çadır” (<Tat. *kibet*); (kolmaga) “eski fayton, fayton” (<Tk. *kolmaga*)...

1.1.3. Ev eşyaları ile ilgili kelimeler:

1.3.1. Mobilya, halı, kilim vb. ile ilgili kelimeler:
 (divan) “divan, ev eşyası” (<Tk. *divan*); (kover) “halı, yere serilen, duvara asılan halı” (<Çuv. *kever*); (kovçeg) “dövme kap, bir şeyleri saklamak için dövme sandık” (<Çag. *kobur+çag*); (koşma) “keçe tüyünden yapılan keçe” (<Kaz. *ko ma*); (minder) “minder, yer yastığı” (<Tk. *minder*, Tat. *mender*); (mutaka) “divan yastığı”; (sunduk) “sandık” (<Tat. *sunduk*); (tagar) “yuvarlak biçimde örülmüş paspas” (<Çag., Tat. *çagar*); (tekemet) “renkli iplerden dokunan halı” (<Kaz. *tekemet*)...

1.3.2. Mutfak aletleri ile ilgili kelimeler: (badya) “bir çeşit kap, büyük kova” (<Tat. *badya*); (bardak) “geniş boğazlı çömlek” (<Tk., Tat. *bardak*); (kazan) “kazan, büyük tencere” (<Tat. *kazan*); (kisa) “kase” (<Tk. *kase*); (kumgan) “yandan kulplu, kapaklı kap” (<Tat. *kömgen*, Kaz. *kumgan*); (sapetka) “mısır koçanları saklamak için sepet” (<Tk., Tat., Az. *sepet*); (stakan) “bardak, su bardağı” (<Çag., Kaz. *tostagan*); (taz) “geniş, derin olmayan kap, leğen” (<Tk., Tat. *tas*); (çinak) “kap” (<Tk., Tat. *çanak*); (çugun) “font, dökme demir” (<Tk. *çövgen*, Az. *çugun*, Tat. *çüyen*); / (çum/çumiçka) “maşrapa veya saplı büyük kaşık” (<Tk. *cemic*, Tat. *çiimeç*)...

1.3.3. Saklama aletleri: (kapçuk) “çuval, kese” (<Tk., Tat. *kapçuk*); (kiset) “kese, tütünü, kibriti koymak için kullanılan küçük torba” (<Tk. *kese*); (torba) “torba, çuval” (<Tk., Tat., Az., Tkm. *torba*); (tuluk) “deriden yapılmış çuval” (<Tk. *tuluk*); (çemodan) “bavul” (<Tat. *çamadan*)...

1.3.4. Ev işlerinde kullanılan eşyalar: (arkan) “arkan, kalın ip” (<Tk. *arkan*); (balda) “büyük balta” (<Tk. *baldu*); (burdük) “şarap, kırmızı saklamak için hayvan derisinden yapılan çuval” (<Az. *burdük*); (koçerga) “ocaktaki koru karıştırmak için kullanılan ucu eğrili demir, maşa” (<Nog. *kö erge*, Kaz. *kö er*); (kuzov) “sepet” (<Tat. *kuzau*); (makara) “makara” (<Az. *makara*); (mangal) “mangal” (<Tk. *mangal*); (<Tk. *mütteka*, Az. *mütekke*); (oçag) “ocak, yemek pişirmek için yapılan yer” (<Tk. *ocak*); (tagan) “kazanı ateşe koymak için demirden yapılmış ayaklı alet” (<Tkm. *tagan*); (ütüg) “ütü”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

(<Tk., Az. *ütü*, Tat. *ötök*, Başk., Kırg., Tkm. *ütük*); (çubuk)
 “üzüm ekiminde kullanılan çubuk” (<Tk. *çubuk*)...

1.4. Giyim ile ilgili kelimeler:

1.4.1. Dış giyim adları: (armyak) “köylü insanın uzun üst giyimi” (<Çag., Tat. *ermek*); (arhaluk) “Ruslarda bir çeşit kısa palto veya pardösü” (<Tk. *arka+luk*); (balahon) “bir çeşit bol erkek üst giyim” (<Tat. *balahon*); (beşmet) “yarı elbise, iç giyim” (<Tat. *bi met*); (burnus) “bir tür kadın üst giyim” (<Tk. *burnus*); (doloman) “kısa hüsar resmi ceketi” (<Tk. *dolama*); (epança) “uzun ve bol pardösüye benzer bir tür giyim” (<Çag. *yapunçtı*); (ergak) “seyahat kürkü, dış tüylü kaban” (<Tat. *yargak*); (zipun) “köylü giysi” (<Tk. *zıburn*); (kazakin) “uzun kollu, dikey yakalı bir çeşit yarım giysi” (<Tk. *kazak+in*); (kaftan) “genellikle çuhadan dikilmiş bir tür erkek üst giysi” (<Tat. *kap+ton*); (kuntuş) “erkekler için bir tür üst giysi” (<Tk. *konto*); (sarafan) “1. kolsuz veya askılı kadın elbisesi; 2. uzun erkek giysi” (<Tk. *serapayi*); (tulup) “gocuk” (<Tat. *tolup*, Başk. *tolop*, Kırg. *tulup*); (çapan) “bir üst giysi” (Tk. *çapan*); “bir tür elbise” (<Çag., Tat. *çimken*, Kırg. *çekmen*); / / / (çoha/çuha/çuga/çuyka) “kol boyundan uzun kollu bir tür üst giysi” (<Az. *çuha*); (şarovarı) “genellikle çizgilerin içine sokulan bir tür geniş pantolon” (<Tk. *alvar*); (ştanı) “pantolon” (<Tk. *iç+ton*); (şugay) “bir tür kısa kadın gömleği” (<Tk. *çoha*)...

1.4.2. Başlık türleri ile ilgili kelimeler: (başlık) “külâh” (<Tat. *ba +luk*); (ermolka) “bereye benzer bir tür başlık” (<Tat. *yar+mulla+ka* ?); (klobuk) “keşişlerin kullandıkları bir çeşit uzun örtülü şapka” (<Tk., Tat. *kolpak/kalpak*); (kolpak) “kalpak, bone” (<Tk. *kolpak*); (kıık) “Tatarlarda kadınların kullandıkları duvak” (<Tk. *kıya*); (malahay) “iki kanatlı veya dört kanatlı bir çeşit kürklü şapka” (<Tat. *malahayi*); (naşmak) “bir çeşit kadın başlığı” (<Çuv. *masmak*, Çag. *ba bag*); (papaha) “yüksek tüylü şapka” (<Az. *papag*, Tkm. *papak*); (tayfa) “takke” (<Tk. *tahya*, Tat. *takya*); (tumak) “büyük kanatlı şapka” (<Tk. *tumak*); (tübeteyka) “takke” (<Tat., Başk. *tübetey*, Kırg. *tebetey*); (fata) “duvak; hafif beyaz kadın örtüsü” (<Tk. *futa*, *fota*); (fes) “fes” (<Tk. *fes*); (çalma) “Müslümanların başörtüsü” (<Tk. *çalma*); (şal) “şal” (<Tk. *al*); (şlık) “şapka, kalpak” (<Tk. *ba luk*)...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/7 Fall 2008

1.4.3. Ayakkabı adları: (başmak) “bir tür kadın veya çocuk ayakkabısı” (<Tk. *basmak*); (butırlık) “atlının bacaklarındaki zırhlı giyim” (<Tk. *potur+luk*); (kabluk) “tahta veya deriden yapılan ökçe, ayakkabının topuğu” (<Tk. *kap+ayak*); (mısti) “deriden dokunmuş çorap” (<Tk. *mest*); / (papuş/pampuş) “ayakkabının üstüne giyilen bir çeşit ayakkabı” (<Tk. *papuç*, Az. *papu /papı*); (postol) “yaş veya kuru deriden kıvrılmış bir çeşit ayakkabı” (<Tk. *postal*)...

1.4.4. Giyimle ilgili aksesuarlar: (bahroma) “ipin kıvrılmasıyla yapılmış bir çeşit saçak” (<Az. *magrama*); / (bahta/pafta) “pamuklu kaba üst giyim” (Çag. *bahta*); (kayma) “bir şeyin ucuna dikilen süs, ekstrafor” (<Tat. *keyme*); (karman) “ufak tefek eşya veya para koyabilmek için elbisenin üzerine dikilen küçük kese, cep” (<Tk. *kar+-man*); (kiset) “kese, tütünü, kibriti koymak için kullanılan küçük torba” (<Tk. *kese*); (kutas) “askeri elbisesinin üzerindeki saçak şeklindeki süs” (<Çag. *kutas*); (kuşak) “kuşak” (<Tk. *ku ak*); (ser’ga) “küpe” (<Çuv. *sere, söre*); (tes’ma) “kurdele” (<Tat., Tkm., Kırg. *tasma*)...

1.4.5. Kumaş ve deri çeşitleri ile ilgili kelimdtil76(.)-0.16864 0 Td15818()250]T ,

kl.1595650(i)-4.77687(r)-4.158(i)-4.77687(.1595650)-1.91977(i)

)47726()-0.

kolumaga); / (koş/koşa) “Kazakların kampı” (<Çag. *ko*);
 (kurga) “topraklı tepe, nöbet kalesi” (<Tk. *kurgan*);
 (kuren’) “Zaparoj Kazakların askeri kampı” (<Çag. *küren*);
 (magazin) “mükerrer silah deposu” (<Tk. *ma aza*); (mişen’)
 “silahta nişan almak için yapılan donatım” (<Tk. *ni an*);
 (nabat) “(eski) savaş alarmını vermek için kullanılan bir çeşit büyük
 davul” (<Tk. *nabat*); (orda) “birkaç göçebe kabilenin birleşmesi”
 (<Tk. *ordu*); (seunç) “genellikle zafer için verilen müjde”
 (<Tat. *sevinç*); (tabor) “askeri kamp” (<Tk. *tabur*);
 (yasir) “esir” (<Tk. *esir*, Kırg. *yesir*)...

1.5.2. Silah, donanmla ilgili kelimeler: (kinjal)

“hançer, kama” (<Az. *hancar*); (koçlan) “kın, oklar için kap”
 (<Tat. *kolçan, kulçan*); (konçar) “bir tür kılıç” (<Tat. *hancar*);
 (korda) “bir tür kılıç” (<Tk. *kürde*); (sablya) “kılıç”
 (<Tk. *sapla*); (temlyak) “silahın kabzasındaki halka” (<Tat.
temlik); (tüfyak) “birden fazla kalın okları fırlatmak için
 kullanılan alet” (<Tk. *tüfek*); (çekan) “uzun saplı sivri balta”
 (<Tk. *çögen*); (yarık) “silahlı ve zırhlı takımı” (<Tk. *yaruk*);
 (yatagan) “büyük eğri Türk hançeri” (<Tk. *yatagan*)...

1.5.3. Askeri unvanlar ve askerle ilgili kelimeler:

(ataman) “elebaşı” (<Tat., Az., Kırg., Kaz. *ataman*); (baksak)
 “cesur, cüretkar” (<Tat. *baskak*); (bogatır’) “bahadır,
 kahraman” (<Tk. *bahadır*); (gayduk) “tam donanımlı olmayan
 paralı asker” (<Tk. *haydut*); (delibaş) “atlı asker” (<Tk.
deliba); (yesaul) “Kazak ordusunda bir subay unvanı” (<Çag.,
 Tk. *yasaul*); (paşa) “bir unvan” (<Tk. *pa a*); (saçak)
 “hükümdar” (<Tk. *sancakbeyi*); (ulan) “mızraklı süvari asker”
 (<Tk. *ulan*)...

1.5.4. Askeri üniforma ile ilgili kelimeler: /

(badana/ baydana) “zırh, zırhlı elbise” (<Kırg. *badana*);
 (butırlık) “savaşçının bacağına ve yanlarındaki üç uzun plak” (<Tat.
balırlık); (doloman) “kısa hüsar üniforması” (<Tk.
dolaman); (kol’çuga) “ufak demir halkalardan yapılmış
 zırh” (<Tk. *kol+çuk* ?); (kutas) “askeri elbisesinin üzerindeki
 saçak şeklindeki süs” (<Çag. *kutas*); (misürka) “bir çeşit
 askeri şapkası” (<Kırg. *misir*); (sultan) “sultan, .77819()-250.500]TJ /R25 11.04

1.7. Bitki adları ile ilgili kelimeler:

1.7.1. Sebze adları: (arbuз) “karpuz; kavun; kabak” (<Tk., Tat. *karpuz*); (badran) “salatalık” (<Kırg. *badıran*); (baklajan) “patlıcan” (<Tat. *badıcan*, Az. *badrijan*); (kavun) “karpuz” (<Tk. *kavun*); / (kabak/ kabaçok) “kabak” (<Tk., Tat. *kabak*); (koçan) “lahana koçanı” (<Tk. *koçan*); (limon) “limon” (<Tk. *limon*)...

1.7.2. Meyve adları: (ayva) “ayva” (<Tat. *ayva*, Az. *heyva*); / (alıça/lıça) “bir çeşit yabancı erik” (<Tk. *alıça*, Başk. *alıça*, Özb. *olça*); / (arça/ardış) “ardıç” (<Tk., Az., Tat. *ardıç*); (bergamot) “bit armut türü” (<Tk. *beg armudu*); (vişnya) “vişne” (<Tk. *vi ne*); (inçir) “inçir” (<Tk., Tat. *incir*, Az., Çag. *encir*); (sabza) “bir çeşit üzüm” (<Tk. *sebze*); (tut) “dut” (<Çag., Tk., Az. *dut/tut*); (urük) “kayısı” (<Tk. *erik*, Uyg. *erük*)...

1.7.3. Bakliyat, baharat ve kuruyemişler: (badma) “badem” (<Tk. *badem*); (bulgur) “bulgur” (<Tk. *bulgur*); (burçag) “bir tür mercimek” (<Tk., Tkm. *burçak*); (üzüm) “kurutulmuş üzüm” (<Tk., Az., Tat. *üzüm*); (kurluk) “bir çeşit bitki, yabancı Arnavut darısı” (<Tat. *kırlaç*); (kuraga) “kayısı kurusu” (<Tk. *kuru*, Özb. *kuraga*); (fistaşka) “fıstık” (<Tk. *fıstık*); (funduk) “fındık” (<Tk. *fındık*); / (çovdar/çaldar) “çavdar” (<Tk. *çavdar*); (şafıran) “şafıran” (<Tk. *şafıran*); (şeptala) “kurutulmuş çekirdekli kayısı veya şeftali” (<Tk. *eftali*, Az. *aftalı*, Tkm. *eptalı*)...

1.7.4. İlaç yapımında ve dokumacılıkta kullanılan bitkiler: (yevşan) “ilaç yapımında kullanılan bir tür bitki, yavşan” (<Tk. *yav an*); (kalgan) “ilaç yapımında kullanılan bir tür bitki” (<Tk. *kalkan*); (kenaf) “dokumacılıkta kullanılan bir tür mevsimlik bitki” (<Özb. *kenap*, Az. *kenaf*); (kendır) “bir tür bitki, kendir” (<Tk., Alt., Uyg., Özb. *kandır*); (sabur) “ilaç yapımında kullanılan bir tür bitki, sarısabır” (<Tk. *sabır*)...

1.7.5. Ağaç türleri: (karagan) “bir tür ağaç, akasyanın bir türü” (<Kırg., *karagan*, Özb. *koragan*); (karagaç) “bir tür ağaç” (<Tk. *kara+ağaç*); (kizil) “ekşi kırmızı meyveli küçük ağaç” (<Tk. *kizil*); (sumah) “sumak ağacı” (<Tk. *sumak*); (tutovnik) “dut ağacı” (<Çag., Tk., Az. *dut/tut*); (hurma) “hurma ağacı” (<Tk., Az. *hurma*); (çiliga) “sarı akasya” (<Kaz., Kırg. *ilik*); (çinar) “çınar ağacı” (<Tk. *çınar*)...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

1.8. Hayvan adları ve hayvanlarla ilgili kelimeler:

1.8.1. At cinsleri ve evcil hayvanlar: *a* (argamak) "iri ve değerli bir cins Asya atı" (Tat. *argamak*); (baran) "koyun" (<Tat., Başk. *beren*); (bahmat) "kısa boylu at" (<Tat. *nahn + at*); (bitüg) "beygir" (<Çag. bitü); (bugay) "damızlık tosun" (<Tk. *buga*); (bulanıy) "atın rengi, kula (donlu)" (<Tat. *bulan*); (işak) "eşek" (<Çag., Az., Tat. *e ek*); (karakovıy) "koyu doru" (<Tk. *kara*); (loşad') "at" (<Tat. *(a)la a + at*); (maştak) "küçük at" (<Tk. *metsek*); (merin) "sünnet edilmiş at" (<Tk.<Moğ. *mori(n)*); (tabun) "at sürüsü, yıldı" (<Tat. *tabun*); (tarpan) "Kırgız steplerinin yabancı atı" (Kırg., Kaz. *tarpan*); (tulpar) "savaşçının atı" (Kaz., Kırg. *tulpar*); (çalıy) "demir kır donlu" (<Tk. *çal*)...

1.8.2. Yabani hayvanlar: / (arhar/argali) "Kamçatka'da bulunan bir tür yabancı kuzu, koyun" (<Çag., Kaz. *argali*); (babr) "kaplanın bir cinsi" (<Tk. *babr*); (babuk) "bir tür tavşan" (<Tk. *baybak*); (baybak) "dağ sıçanı, köstebek" (<Tat. *baybak*); (bars) "pars" (<Tat. *bars*); (barsuk) "vahşi bir hayvan" (<Tk. *borsuk*); (birük) "kurt" (<Tat. *büre*, Tk. *börü*); (burunduk) "bit tür hayvan" (<Tk. *burunduk*); (gazel) "bir tür geyik" (<Az. *gezal*); (ceyran) "bir tür geyik" (<Alt. *jeren*); (kaban) "yabani domuz" (<Tat. *kaban*); (kulan) "yabani eşek" (<Tk. *kulan*); (mamona) "maymun" (<Az. *meymun*, Tat., Kaz. *maymul*); (maral) "maral" (<Tk. *maral*); (saygak) "bir geyik türü" (<Tk. *saydak*); (surok) "tarla faresi" (<Kaz. *suur*, Çuv. *sever*, Tat. *serke*); (tuşkan) "tavşan" (<Tk., Az. *tav an*)...

1.8.3. Balık adları: (argaş) "bir tür balık" (<Tat. *argan*); (bakla) "bir tür balık" (<Tk., Tat. *bakla*); (balamut) "bir tür balık" (<Tk. *palamut*); (kamsa) "bir tür balık, hamsi" (<Tk. *hamsi*); (karas') "bir çeşit balık" (<Tk. *kara+sırt*); (karasırt) "bir çeşit balık" (<Tk. *karası*); (sazan) "bir tür balık" (<Tk. *sazan*); (taran') "bir tür balık" (<Kaz. *tran*)...

1.8.4. Kuş adları: (berkut) "bir tür vahşi kuş" (<Tk. *bürküt*); (karga) "karga" (<Tk., Tat. *karga*); (kukuşka) "guguk kuşu" (<Kaz. *kökök*)...

1.9. Beslenme ile ilgili kelimeler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

1.9.1. Yemek ile ilgili kelimeler: (balık) “büyük kırmızı balığın tuzlanmış ve kurutulmuş sırt kısmı” (<Tk. *balık*); (bekmes) “pekmez” (<Tk. *pekmez*); (beşbarmak) “Başkurt, Kırgız ve Kazaklarda beş parmakla yenilen bir tür hamurlu, etli yemek” (<Tat. *be + barmak*); (kaymak) “kaymak” (<Tk. *kaymak*); (kalaç) “kilit şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği” (<Tk. *kol+açık*); (kebab) “şiş kebab” (<Tk., Az., Tat. *kebab*); (kişmiş) “çekirdeksiz üzüm” (<Tk., Tat. *ki mi*); (kovrığa) “bir çeşit ekmeği” (<Tk. *gevrek*); (kolbasa) “salam” (<Tk. *kol+basa*); (kurmaç) “kavrulmuş buğday veya arpa” (<Tk. *kavırmaç*); (pahlava) “baklava” (<Az. *pahlava*, Tk. *baklava*); (pilav) “pilav” (<Tk. *pilav*); (pirog) “turta” (<Tk. *börek*); (salma) “erişmeli bir tür yemek” (<Tat. *salma*); (süz'ma) “süzme yoğurt” (<Az. *süzme*); (torak) “pişirilmiş ekşimiş süt” (<Tk. *torak*); (tukmaçi) “erişmeli bir tür yemek” (<Tk. *tukmaç*); (havla) “helva” (<Tk., Az. *helva*, Tkm. *havla*, Tat. *elbe*, Kırg. *alba*); (çeburek) “çiğbörek” (<Tk. *çi börek*); (çurek) “çörek, bir ekmeği türü, pide” (<Tk. *çörek*); (şaşlık) “şiş kebab” (<Tk. *i lik*)...

1.9.2. İçecek ile ilgili kelimeler: (ayran) “ayran” (<Tk., Kaz., Uyg., Alt... *ayran*); (araka) “pirinç rakısı, arak” (<Tk. *rakı*, Kaz., Özb. *arak*, Başk. *arakı*); (braga) “evde yapılan bir çeşit bira” (<Çuv. *peraka*); (buza) “az alkollü bir tür içki” (<Tk. *boza*); (gaşiş) “esrar, haşhaş” (<Tk. *ha ha*); (kumis) “mayalanmış at sütü” (<Kaz., Nog., Kırg., Tat. *kımız*); (naşatır') “nişadır” (<Az., Tk. *ni adır*); (sirka) “üzüm sirkesi” (<Tk., Tat., Uyg. *sirke*); (çihir') “evde yapılan tam mayalanmamış kırmızı şarap” (<Tk. *çakır*, Az. *çahır*); (şerbet) “şerbet” (<Tk. *erbet*)...

1.10. Dini terimlerle ilgili kelimeler:

1. 11. (Allah) “Müslümanların Tanrısı” (<Tk., Az. *Allah*, Başk., Kaz., Tat... *Alla*); (basurman) “Müslüman'a samimiyetsizce verilen ad” (Kırg. *busurman*); (gyaur) “Müslümanlarda Müslüman olmayan kimse, başka dine inanan” (<Tk. *gavur*); (derviş) “derviş” (<Tk., Tat. *dervi*); (cin) “cin, şeytan” (<Tk., Tat. *cin*, Kaz. *jin*); (div) “dev, kötü ruh” (<Tk. *dev*); (imam) “imam” (<Tk. *imam*); (meçat') “cami, mescit” (<Tk. *mescit*); (/ (minaret/minara) “minare” (<Tk. *minare*); (mulla) “imam, molla” (<Tk., Tkm. *molla*); (mufti) “müftü” (<Tk., Az., Tat. *müfti*); (namaz) “namaz” (<Tk. *namaz*); (peri) “peri”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

(<Tat. peri); (ramazan) "Müslümanların takviminin 9. ayı"
 (<Tk. ramazan); (uraza) "oruç" (<Tk oruç, Başk., Tat. uraza
 Kırg. oroz); (şeytan) "şeytan" (<Tk., Kaz., Kırg., Tat.
 aytan); (şeyh) "imamın en üst mertebesi, bir unvan" (<Tk., Az.
 eyh Kırg. ay k)...

2. Gramatik Yapı Alıntıları: Bin beş yüzyıldan fazla bir ilişki sonucunda gramer konusunda etkileşimin olmaması söz konusu bile olmaz. Türkçeden Rusçaya sadece kelime alıntıları değil, aynı zamanda morfolojik alıntılar da yapılmıştır. Bazı kelimeler, Türkçeden olduğu gibi, ekleriyle birlikte alınmıştır, bazı kelimeler de birleşik kelime şeklinde Rusçaya yerleşmiştir. Rusçada, Türkçe kökenli kelimelere Rusça ekler getirilerek yeni kelimeler de türetilmiştir.

2.1. Yapımlık Alıntılar:

2.1.1. -lık/-lik/-luk/-lük: Türkçenin kavram eki olan, araç, yer ve meslek adları yapmak için kullanılan bu ek, Rusçada bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır: (arhaluk) "Ruslarda bir çeşit kısa palto veya pardösü" (<Tk. arka+l k); / / (bazluk/bazlık/buzluk) "buzun üzerinde yürüyebilmek için ayakkabının altına bağlanan bir tür nal" (<Tk., Tat., Tkm., Az. buz+luk); "külâh" (<Tat. baş+lık); (buturluk) "atılının bacaklarındaki zırlı giyim, savaşçının bacağında ve yanlarındaki üç uzun plak" (<Tat. balt r+l k); (yemurluk) "kapüşonlu yağmurluk" (<Tk. ya mur+luk); / / (kurluk/kurluk/kirlik) "arpaya benzer bir tür bitki" (<Tat. kur-luk); (paşalık) "paşa tarafından yönetilen bölge" (<Tk. pa a+l k); (tuzluk) "havyar ve balık turşusunu yapmakta kullanılan tuzlu su" (<Tk., Tat. tuz+luk); (şalışık) "şiş kebab" (<Tk. i +lik); (şlık) "şapka, kalpak" (<Tk. ba +l k)...

2.1.2. - (çik): Rusçada, Türkçe kökenli kelimelere Rusça -щик getirilerek meslek, uğraş adları yapılmaktadır: (bakaleya) "bakkaliye" (<Tk. bakka) > + (bakaleysik) "bakkal"; (karaul) (<Çag. karaul "nöbetçi") > + (karaul'şik) "nöbetçi"; (maydan) (<Tk., Tat. maydan "meydan") > + (maydanşik) "kumar evi çalıştıran"; (pay) (<Tk. pay) > (payşik) "payidar"; (tabun) (<Tat. tabun "yılki") > + (tabunşik); (yam) (<Tk. yam "posta istasyonu, yerleşim birimi") > + (yamşik) "postacı"...

2.1.3. – (ka), - (çik), -ç (çok), - (ik): Rusçada küçültme eki olarak kullanılan bu ekler, Türkçe kökenli kelimelere de getirilerek kullanılmaktadır: (ambar) “ambar, buğdayı saklamak için yapılan depo” (<Çag., Tat. *ambar*) > (ambarçik); (arhaluk) “Ruslarda bir çeşit kısa palto veya pardösü” (<Tk. *arka+luk*) > (arhaluçok); (kayma) “bir şeyin ucuna dikilen süs, ekstrafor” (<Tat. *keyme*) > (kayomka); (laçuga) “gecekondu, baraka” (<Tk. *alaçuk*) > (laçujka); (tes'ma) “kurdele” (<Tat., Tkm., Kırg. *tasma*) > (tesyomka); (tulup) “gocuk” (<Tat. *tolup*, Başk. *tolop*, Kırg. *tulup*) > (tulupçik); (çulan) “evin içinde yapılan kiler” (<Tat., Tkm. *çolan*, Başk. *solan*) > (çulançik)...

2.1.4. – (ty), - (oy), - (ny), - (ya)... Rusçada Türkçe kökenli kelimelere sıfat yapan ekler getirilerek türetilen sıfatların sayısı da oldukça fazladır: (izumrud) “değerli bir taş, zümrüt” (<Tk. *zümrüt*) > (izumrudny); (atlas) “atlas, kumaş adı” (<Tat., Kaz., Nog., Başk., Özb. *atlas*) > (atlasny); (çugun) “font, dökme demir” (<Tk. *çövgen*, Az. *çugun*, Tat. *çüyen*) > (çugunny); (jemçug) “değerli bir taş, inci” (<Tk. *yençu*) > (jemçujnaya); (tuman) “sis” (<Tk. *tuman*) > (tumanny); “safran” (<Tk. *safaran*) > (şafranno)...

2.2. Çekimlik Alıntılar:

2.2.1. Fiilleştirmeler: Rusçada, Türkçe kökenli kelimelere Rusça isim-fiil ekleri getirilerek Türkçe kelimelerden mastar yapılmaktadır. Türkçeden Rusçaya geçmiş bütün sözlük birimleri, ister kök ister türemiş olsun, ister fiil ister isim olsun, Rusçanın - , - , - ekleriyle fiilleştirilebilir: (alaşıt') “gürültü yapmak, tartışmak” (<Kaz. *ala* “tüm Kazak halkı silâhına davet”); (alırıt') “uçkâğıtçılık yapmak” (<Rus. alır <Kaz. alğır “alabilen, almak isteyen”); “yemek yemek (<Tk. aş “yemek”), (kazakat') “kaz gibi bağırarak; boş boş konuşmak” (<Tat. kaz “kaz”); (karaulit') “nöbet tutmak” (<Çag. *karaul* “nöbetçi”); (kaslat'sya) “göç etmek” (<Tk. *kı la*, *kı lak* “kışlak”); (kekat') “kekelemek” (<Tk. *keke*); (koçevat') “göç etmek” (<Çag., Uyg. *köç* “göç”), (koşelyat') “yüklemek, bir şeyi bir şeyin üstüne koymak” (<Tk. *ko la* “atı yüklemek”); (sektat') “yerinde oturmamak, yüpürmek,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

koşuşmak” (<Çag. *sek-* “sekmek”), “telaşlanmak”
(<Tk, Tat. *tala* “telaş”)...

2.2.2. Birleşik Fiiller: Rusçaya Türkçeden pek çok birleşik kelime de girmiştir: (aksakal) “ihtiyar, reis, aksakal” (<Kaz. *ak+sakal*); / (baberek/bayberek) “kalın ipek kumaş” (<Kaz. *bay* + Çağ. *berek*); (bahmat) “kısa boylu at” (<Tat. *nahn* + *at*); “Başkurt, Kırgız ve Kazaklarda beş parmakla yenilen bir tür hamurlu, etli yemek” (<Tat. *be* + *barmak*); “bir tür ağaç” (<Tk. *kara+ağaç*); “bir çeşit balık” (<Tk. *kara+sırt*); (kaftan) “genellikle çuhadan dikilmiş bir tür erkek üst giysi” (<Tat. *kap+ton*); (loşad’) “at” (<Tat. *(a)la a* + *at*); (ştanı) “pantolon” (<Tk. *iç+ton*); (tovariş) “paydaş, ortak; arkadaş” (<Tk. *davar+e*)...

III. Sonuç

Türk dilinin Rus dili ile ilişkileri erken dönemlerde başlamış, asırlar boyu devam etmiş ve günümüzde de ilişkiler devam etmektedir. Rus dilindeki Türkçe kelimeler, Türk-Rus halklarının geniş ve çok yönlü ilişkiler neticesinde yazılı ve sözlü dilin aracılığıyla girmiştir. Bu alıntılar, medeniyetin geniş sahalarına ait olan çeşitli terimlerden ibarettir. Rus dilindeki Türk menşeli kelimeler, bu dilin zorunlu işlek birimleri haline gelerek onun söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Bu kelimeler, Rus diline girerken bu dilin fonetik ve morfolojik hususiyetlerine göre kullanım görmüş ve tarihi süreç içerisinde dilin ahengiyle, dildeki değişimleri ile değişik şekillere bürünmüşlerdir. Sözcüklerin içinde gövdesi Türkçe olup Rusça fonetiğine göre uyarlanmış veya ekle türetilmiş olanlar artık dikkat çekmediğinden Rusça sözlük olarak kabul edilmektedir. Ele aldığımız sözlükte kelime sayısı 1500’ün üzerinde olsa da bize göre Rusçadaki Türkçe kelimelerin sayısı çok daha fazladır. Bu konuda etimoloji çalışmaları derinleştirilerek esas rakamlar ortaya konulmalıdır. Unutulmamalıdır ki Türkler, tarihi süreç içinde geniş coğrafyaya dağılmış, farklı halklarla iletişim içinde bulunmuşlardır. Bunun sonucu olarak bir taraftan çevrelerindeki toplumlardan etkilenirken bir taraftan onları etkilemişlerdir. Bu etkilerin günümüzde de sürdüğü görülmektedir.

KISALTMALAR:

Alt. : Altay Türkçesi
Az. : Azerbaycan Türkçesi
Başk. : Başkurt Türkçesi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

Çag.	: Çağatayca
Fr.	: Fransızca
Kaz.	: Kazak Türkçesi
Kırg.	: Kırgız Türkçesi
Kum.	: Kumuk Türkçesi
Moğ.	: Moğolca
Nog.	: Nogay Türkçesi
Özb.	: Özbek Türkçesi
Rus.	: Rusça
Tat.	: Tatar Türkçesi
Tk.	: Türkçe
Tkm.	: Türkmen Türkçesi
Uyg.	: Uygur Türkçesi
Yak.	: Yakut Türkçesi

KAYNAKÇA:

BASKAKOV N.A. (1985). **Тюркская лексика в "Слове о полку Игореве"**, Москва: Наука.

BAYAT F. (2008). **Orta Türkçe Sözlük**, İstanbul: Yalın Yayıncılık.

BAYAT F. ALİYEVA ESEN M. (2008). **Eski Türkçe Sözlük**, İstanbul: Yalın Yayıncılık.

GÜRSOY-NASKALİ E., DURANLI M. (1999). **Altayca-Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yayınları.

DOBRODOMOV, İ. G. (1967); "Некоторые вопросы изучения тюркизмов в русском языке", **Вопросы лексики и грамматики русского языка**

BAYAT FAS722J /R8 11.04 Tf 28.2.171589.935(E)1.94102(S)1.31968(E)1.94102(N)4.17943()-36

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

-
- Rusça-Türkçe Sözlük** (1972). Sovetskaya Entsiklopediya Yayınevi, Moskva.
- ŞİPOVA E. N. (1976). **Словарь тюркизов в русском языке**, Alma-Ata: Наука.
- TEKLELİ M. (2006). **Rus Dilinde Türk Sözlere**, Bakı: Nurlan Neşriyat-Poligrafiya Merkezi.
- YUDAHİN K.K. (1988). **Kırgız Sözlüğü I-II**, (Çev. A. Taymas), Ankara: TDK Yayınları.